

time declarant verba, quæ ibi Augustinus subiungit, cum proportione applicata: *Quamvis ait, raptim, quamvis celerrime voluntatem quædam cogitationes antevolent, moxque illa ita sequatur, ut conjunctissima comitetur, necesse est tamen, ut omnia, quæ creduntur, præveniente cogitatione credantur.* Totum ergo hoc in Angelo, summa celeritate fieri potest, id est, in instanti: et ideo hoc nihil obstat, quo minus Angeli in primo instanti actualem fidem habere potuerint. Et confirmatur, quia docuit Angelum in primo instanti simul naturam et actualem ejus operationem accipere, et non solum incipere aptum ad intelligendum, sed etiam actu intelligentem. Ergo in ordine gratiæ non debuit in minori perfectione produci: accepit ergo gratiam, et operationem ejus, et non tantum habilitatem credendi, sed etiam actualem fidem. Denique potest hoc confirmari, quia verisimile est, malos Angelos in via habuisse aliquem actum fidei, estque valde verisimile, non habuisse illum in secundo instanti (ut postea videbimus); ergo habuerunt in primo; ergo idem de omnibus censendum est. Quarum autem rerum fuerit illa fides, capite sequenti explicabimus.

14. *Respondetur argumentis oppositæ sententiæ in n. 3.*—Circa rationes ergo dubitandi in principio positas, imprimis advertimus, illas non tantum de primo instanti, sed etiam de toto tempore viæ procedere, et ideo minoris efficaciam esse posse. Deinde ad principalem rationem dicitur, ad summum probare, non fuisse ita necessariam Angelis fidem, de his, quod de Deo, vel de seipsis, vel de rebus aliis naturaliter cognoscere possunt, sicut est nobis, quia illi facilius, et evidentius possunt illa cognoscere. Nihilominus per se, ac principaliter, fuit illis necessaria fides de mysteriis supernaturalibus: consequenter vero etiam factum est, ut ipsa naturalia firmiter, et altiori modo cognoscerent. Quia hoc ad perfectionem pertinet, et consequenter necessarium est ad ipsam fidem supernaturalem, ut ex propria materia suppono, et in capite sequenti attingam.

15. *Circa primam impugnationem queritur, an revelatio angelica fuerit evidens in testificante.*—Prima sententia affirmativa, quæ ex hoc capite negat in Angelis fidem.—Ad alteram vero rationem respondetur, hanc supernaturalem cognitionem Angelorum, non fuisse visionem, nec fuisse evidentem de rebus ipsis revelatis, sed fuisse fidem divino testimonio innixam, ac proinde fuisse certam, et

obscuram, sicut dictum est. In prima vero impugnatione contra hoc facta, petitur vulgata quæstio, an fides angelica fuerit evidens in testificante, et consequenter an hæc evidentia fidei repugnet. Multi enim theologi supponentes, revelationem factam Angelis viatoribus, fuisse evidentem quoad Deum revelantem, et hanc evidentiam repugnare fidei: consequenter negant, illam cognitionem fuisse fidem, sed altiorem intelligentiam, seu scientiam, non intuitivam, seu per intrinseca media, sed per extrinsecum testimonium primæ veritatis. Quomodo dicitur Christus habuisse scientiam infusam aliquorum mysteriorum, quæ non nisi per testimonium evidens Dei revelantis agnoscebat. Ita de Angelis opinatus est Durandus 3, dist. 23, q. 9, num. 12 et 13, ubi etiam Gabriel in ultimis verbis quæstionis 2 negat, Angelos in via fidem habuisse. Addit vero, *ut quidam volunt*, in quo judicat non omnino ex propria sententia id asserere. Bonaventura etiam, eadem dist., artic. 2, q. 3, dicit, *Quod licet Angeli in sua conditione habuerint cognitionem Trinitatis, nihilominus illa non merebatur tunc dici fides, imo potius cognitio contemplationis propter absentiam ænigmatis.* Et addit in dæmonibus post lapsum mansisse illam cognitionem sub ratione fidei, propter superveniens ænigma. Quam doctrinam sumpsit Bonaventura ex Alense, 3 p., q. 64, membr. 8, qui alias refertur in Summa de virtutibus, collat. 35, art. 2, et collat. 38, art. 7 et 8. Et præ eadem sententia citatur Henricus, quodl. 7, q. 14, apud quem nihil invenire potui. Etiam citatur Tartaretus, in 2, d. 7, dub. 2, Pelbarus, in Rosario, 3 par., Palacios infra citandus. Scotus autem in 1, dist. 10, q. 8, ad 2 et 3, sentire videtur, Angelis non esse necessariam fidem, quia de mysteriis gratiæ nobiliorem habent cognitionem, scilicet intuitivam naturalem, si non impediuntur. Paludanus vero in 3, dist. 23, q. 4, in fine, in primo Angelo ait non fuisse fidem, propter argumentum Durandi: in inferioribus autem illam admittit, quia non habuerunt revelationem a Deo immediate, sed mediante superiori Angelo.

16. *Hæc sententia rejicitur.*—Hanc vero sententiam totam, quatenus veram, ac propriam fidem in Angelis viatoribus fuisse negat, falsam esse, et omnino improbandam censeo, propter ea, quæ in probatione ultimæ assertionis adducta sunt, quia justitia, et sanctitas in Angelis viatoribus, ejusdem rationis fuit cum nostra justitia, et sanctitate, sicut gloria consummata est ejusdem rationis in utriusque;

ergo non minus in intellectu, quam in voluntate fuit ejusdem rationis. Specialiter autem probatur contra singulas ex dictis sententiis. Et primo contra Durandum dicimus, evidentiam testificantis, quando solum est naturalis, et ex conjecturis, non excludere supernaturalem fidem, quia assensus fidei supernaturalis, et certitudo ejus, non innititur per se naturali certitudini ex conjecturis quantumvis evidentibus desumptæ. Et ratio est, quia major est certitudo assensus fidei, quam illius judicii naturalis, quo Deus ut revelans per signa naturalia cognoscitur; ergo non potest supernaturalis assensus in illo naturali per se ac directe fundari. Ergo talis naturalis evidentia Dei revelantis non repugnat fidei.

17. Quin potius tunc fides magis est spontanea, et quodammodo major est, quia firmitiori assensu credit per fidem tam res revelatas, quam Deum esse revelantem, quam per naturalia signa id judicet. Et ita potuerunt Angeli, et debuerunt credere res a Deo revelatas, simulque, ac eodem actu credebant, et veras esse, et a Deo esse revelatas. Sicut et nos credimus, vel eodem actu, vel saltem eodem habitu, quia hoc est de ratione fidei infuse, ut in propria materia explicandum est. Illud autem judicium naturaliter evidens, quod Deus ipsis loqueretur, poterat conferre ad efficaciorum propositionem fidei, et ad majorem quamdam evidentiam credibilitatis, non tamen per se ad formalem assensum fidei infusæ. Et hoc modo non est inconveniens admittere illam evidentiam in omnibus Angelis, quia fortasse probabilius est, Deum in prima fidei promulgatione, immediate omnes Angelos illuminasse. Imo etiam modus ille proponendi fidem de rebus supernaturalibus, infundendo species, vel specialiter movendo intellectum ad usum earum, est tam proprius Dei, ut nullus Angelus possit naturaliter ita in alium operari. Et ita ex modo locutionis omnes potuerunt evidenter conjectare Deum esse, qui loquebatur, et nihilominus omnes credere potuerunt altiori modo et majori certitudine propter solam Dei auctoritatem, quam per signa judicarent Deum esse, qui loquebatur. Christus autem Dominus non credidit hoc modo, sed fortasse per idem lumen supernaturale evidens potuit cognoscere aliqua ex testimonio divino, videndo per idem lumen Deum esse, qui revelabat; et ideo illa cognitio non erat fidei, sed scientiæ infusæ, quam Angeli non habuerunt, ut dixi.

18. *Secundo refutatur Bonaventura et Alen-*

sis.—Unde ad Bonaventuram et Alensem respondemus negando cognitionem Angelorum in via ænigmate caruisse. Nam revera intrinsece, et essentialiter erat obscura, quia nec videbant Angeli res, quas credebant, nec etiam videbant revelationem, per illud fidei lumen, per quod dicta ejus credebant. Neque obstat, quod Bonaventura dicit, illam fuisse cognitionem contemplationis in Angelis viatoribus: nam cognitio contemplationis non opponitur generatim cognitioni fidei, quia etiam per fidem esse potest altissima contemplatio, et talis esse in Angelis potuit: quod vero Alensis ait, illam cognitionem Angelorum in via, fuisse *lucem claram, non admixtam tenebris, licet diminutam respectu luminis, gloriæ,* et quod iterum subdit, *fuisse cogitationem in divina causa seu in lumine causæ divinæ, quæ est summa sapientia,* posset admitti, et intelligi, si de cognitione naturali sermo esset, de supernaturali autem cognitione viæ, et abstractiva, et est gratis dictum, quia sine fundamento, et non potest intelligi qualis sit illa lux evidens, quia respectu aliquorum mysteriorum supernaturalium, vel nulla esse potest abstractiva, et per causam, aut in causa, aut in lumine ejus, vel eo modo quo esse potest, non est nisi per scientiam supernaturaliter infusam, quæ Angelis viatoribus tribuenda non est.

19. Et præterea, quod isti auctores addunt, cognitionem illam, ut fuit gratuita, et infusa mansisse in Angelis damnatis, et in eis mansisse ænigmaticam, esseque fidem, licet prius non esset. Hoc, inquam, omnino improbandum est, ut notavit Palacios, in 3, dist. 23, disp. 9, tum quia Angeli mali, et omnes damnati privantur omnibus gratuitis, licet naturalia in eis integra maneat: teste Dionysio 4, c. de div. Nominibus, p. 4, et Beda Lucæ 16. Tum etiam, quia dæmones, licet cogantur credere naturali fide, vel ex memoria præteritæ revelationis, vel ex his, quæ postea audierunt, et viderunt: nihilominus non adhibent fidem voluntariam, et sola Dei auctoritate innixam; ergo non habent actus fidei supernaturalis, ideoque fides, quam nunc habent, censeri non potest ejusdem substantiæ, cum supernaturali cognitione, quam habuerunt in via, sive in actu, sive in habitu. Tum etiam quia intelligi non potest, cognitionem prius non ænigmaticam, transire in ænigmaticam, aut e contrario, per alterationem ejusdem habitus, sine mutatione ab uno in alium, ut dicti auctores dicunt. Nam illud

ænigma, quod est de ratione fidei, est etiam de ratione illius habitus, vel actus, qui est fides: et e contrario cognitio, quæ aliquando est clara, non potest eadem fieri obscura, licet possit amitti, et alia loco illius imperfectior induci, ut in Metaphysica latius ostenditur, et patet breviter, quia si Angeli ante lapsum, non cognoverunt mysteria gratiæ per fidem, non assentiebantur propter Dei auctoritatem: post lapsum vero, vel inviti credunt, ut Jacobus ait, et ita assentiuntur testimonio Dei, quod naturaliter negare non possunt: item prior cognitio supernaturalis fuit, posterior est acquisita ex evidentia signorum: non sunt ergo ejusdem rationis.

20. *Ad secundam impugnationem in num. 3.* — Ad secundam impugnationem contra hanc fidem Angelorum, sumptam ex modo eis proponendi res credendas per signa abstractiva, et obscura, jam responsum est, non oportere, ut hæc propositio fiat per signa ad placitum, sed per species, vel conceptus rerum creaturarum, vel rationum communium Deo, et creaturis, ut sunt ratio entis, unius, etc., et per aliquem imperfectum, et connotativum conceptum Dei, nam in hoc fere æquiparantur Angeli nobis, quoad concipiendum imperfecto modo Deum, non clare visum, et quæ ad eum pertinent, licet intra illum modum Angeli perfectius, et altius res divinas naturaliter concipiant, et in hoc perficiuntur; si per illuminationem supernaturalem, ad hujusmodi apprehensionem faciendam adjuventur, et ita possunt concipere res fidei, priusquam illis assentiantur et deinde illis libere assentire.

21. *Ad tertiam impugnationem ibidem.* — Ad ultimam vero impugnationem, quod sequatur, potuisse Angelos in principio peccare per infidelitatem, non reputo illud esse inconveniens, quantum ex parte illorum, si per speciale Dei auxilium efficax, non præserventur: quomodo autem hoc intelligendum sit in libro septimo explicabitur.

CAPUT VI.

QUÆ MYSTERIA FIDEI COGNOVERINT ANGELI IN VIA, SEU QUOS FIDEI ARTICULOS EXPLICITE CREDIDERINT.

1. *Prima conclusio.* — Angelorum via, ut nunc supponimus, non solum primum instans creationis, sed etiam aliquam aliam moram includit, in qua necesse fuit eorum fidem durare, quia quamdiu peregrinati sunt a Domi-

no, per fidem ambularunt, sicut et nos. Prius ergo explicabimus totam fidem, quam in via sunt assecuti, postea vero videbimus, an totam illam habuerint in primo instanti, vel in ea successu temporis creverint.

2. *Ostenditur primo ex Scriptura.* — Primo igitur certum est, cognovisse Angelos viatores per fidem omnia illa mysteria supernaturalia fidei, quæ ad Deum, ut unus est, pertinent: nimirum, esse Salvatorem, Justificatorem, et habere supernaturalem providentiam ad remuneranda opera diligentium se. Hoc dogma commune est, et videtur indubitatum ex illo Pauli ad Hebr. 11: *Accedentem ad Deum oportet credere, quia est, et quod credentium in se remunerator est.* Hoc enim non minus Angelis, quam hominibus convenit, ut de similibus regulis generalibus gratiæ, et justificationis ostensum est. Et de illa sententia in particulari tradit D. Thomas 2, 2, q. 5, a. 1, in arg. *sed contra.* Estque verissima, et communis intelligentia, quidquid Durandus dicat. Certum idem est, illa verba intelligenda esse de remuneratione supernaturali, et de fide, quæ possit esse substantia rerum sperandarum, de fide utique infusa et supernaturali, de qua ibi Paulus loquebatur. Unde cum dicit, *oportet credere, quia Deus est:* non loquitur de solo esse Dei, prout ex creaturis naturaliter cognosci potest, sed etiam, ut est auctor gratiæ, et ultimus finis, et objectum supernaturalis beatitudinis; ac denique quod remunerator supernaturalis sit, nam hoc etiam credere necesse est.

3. *Ostenditur secundo ratione.* — Ratio vero est, quia hæc fides ad minimum fuit necessaria Angelis, ad diligendum Deum super omnia ex charitate infusa, et ut objectum beatitudinis supernaturalis, et ad sperandum ab illo æternam vitam, altiorem illa, quam jam habebant, et consequenter ad petendum, et sperandum auxilium, quo vel se ad gratiam disponere, vel opera sua in supernaturalem finem dirigere, vel certe tentationes vincere, et omnia peccata illi fini contraria, vitare possent; ergo primum omnium revelata illis fuere hæc mysteria fidei. Unde colligitur, quod supra dicebam, etiam ipsas veritates, quas de Deo naturaliter cognoscebant, per eandem revelationem, et fidem suscepisse, et in via credidisse, nimirum, Deum esse suum creatorem, supremum Dominum, primam veritatem, quæ nec falli, nec fallere potest, et similes. Tum quia hæc virtute includuntur in prioribus: non foret enim Deus auctor gratiæ, nisi esset

etiam auctor naturæ, et in eam supremam potestatem haberet, et sic de cæteris. Tum etiam quia illæ veritates sunt quasi fundamenta ipsius fidei infusæ, non possunt autem illam fundare, ut cognitæ inferiori modo, et ideo necesse est, ut eadem revelatio, ac fides omnia illa complectatur. Atque ita constat Angelos in via Deum per fidem cognovisse, ut creatorem, omnipotentem, justificatorem, seu Salvatorem, et glorificatorem. Dico autem cognovisse Deum esse justificatorem, quoad gratiæ infusionem, non vero quoad culpæ remissionem, quia illam sperare non poterant, vel certe non oportebat, et ideo neque id credere cogebantur.

4. *Secunda conclusio.* — Secundo dicendum est, cognovisse Angelos in via Trinitatis mysterium explicite, magisque distincte quam nos illud cognoscamus. Ita docent communiter theologi, præsertim Cajetanus, et Thomistæ 2, 2, quæst. 2, art. 7 et 8, quæst. 5, art. 1. Et sumitur ex D. Thoma, quatenus ex fide explicita Incarnationis, infert cognitionem explicitam Trinitatis; ut in sequenti puncto videbimus. Item sumitur ex eodem D. Thoma 1. par., quæst. 57, art. 5, ad 3, quatenus ait, *quod quidquid Prophetæ cognoverunt de mysteriis gratiæ, per revelationem divinam, multo excellentius est Angelis revelatum.* Certum est autem, Prophetis fuisse revelatum explicite mysterium Trinitatis, ut nunc supponimus; ergo et Angelis. Et quamvis D. Thomas expresse non dicat, Angelis fuisse revelatum in via, quidquid Prophetis revelatum est, neque id sit necessarium ad scopum argumenti, scilicet, quod Prophetæ per Angelos instruuntur: nam hoc est verum de Angelis sanctis, et ita posset ad hoc sufficere revelatio, quam in Patria habent: nihilominus etiam de Angelis viatoribus propositio D. Thomæ verissima est, quia Prophetæ cognitionem illam in via receperunt, Angeli autem, etiam in statu viæ, perfectiores Prophetis esse debuerunt generatim loquendo.

5. *Probatur ratione.* — Et ratione probatur, quia data est Angelis in via cognitio supernaturalium mysteriorum, ut supra ostensum est; ergo maxime debuit eis mysterium Trinitatis revelari. Probatur consequentia primo, quia illud est supremum supernaturale mysterium, in quo fides, et obedientia angelica maxime probari debuit. Secundo quia in visione illius mysterii essentialis beatitudo Angelorum consistit. Nam licet per se primo consistat in visione essentiæ infinitæ, et summe bonæ: tamen consequenter etiam relationes, saltem in obli-

quo (ut sic dicam) ad beatitudinis essentialis objectum pertinent, quatenus non potest essentia prout in se est, videri sine personis, ut recte in simili puncto dixit D. Thomas 2, 2, q. 2, a. 8, ad 3; ergo etiam fides explicita illius mysterii debuit ab Angelis exigi tanquam medium necessarium ad salutem. Tertio, hac ratione fides illa fuit necessaria hominibus in statu innocentiae, ut tractatu sequenti videbimus, et nunc est necessaria singulis hominibus per se loquendo (ut in tractatu de Fide dicemus) semperque fuit necessaria generi humano, etiam lapsos, licet in antiquis temporibus a singulis non exigeretur propter status imperfectionem, quod Angelis attribuenda non est; ergo eadem necessitas erit in Angelis. Atque ita concluditur, Angelos explicite credidisse omnes articulos divinitatis. Hic enim modus tendendi in Deum longe perfectior est, quam est ille, qui in sola fide implicita fundatur. Cum igitur hominibus concessus fuerit, non est verisimile negatum esse Angelis. Imo intra latitudinem fidei credendum est perfectius, et distinctius hæc omnia fuisse ab Angelis viatoribus cognita. Unde Thalassius, tom. 5, Bibliothecæ, hecatontade prima, sententia 99, ait: *Tam Angelorum, quam hominum sanctificatio, et Dei-ficatio, est sanctæ consubstantialis Trinitatis cognitio.*

6. *Quid de mysterio incarnationis.* — *Prima sententia negativa.* — Major difficultas est de mysterio Incarnationis: nam hoc non videtur ita ad Angelos, sicut ad homines pertinere. Quia hoc mysterium non est necessarium ad salutem per modum finis, sicut Trinitas, et ideo ex hac parte non fuit necessaria Angelis illius fides: sed nobis fuit necessarium tanquam medium, seu tanquam medicina, seu causa extrinseca: sub hac vero ratione non fuit necessarium Angelis, quia perseverando, non indigebant redemptore, et cadendo non poterant esse capaces fructus redemptionis ejus, neque propter ipsos Christus venturus erat: ergo nullo titulo fuit Angelis viatoribus necessaria fides Incarnationis, ac proinde neque illis fuit in via revelata: quia solum illa, quæ necessaria illis erant, revelari eis oportuit. Atque hanc partem aliqui moderni sequuntur, et ex antiquis hoc tenet Alensis, 2 part., quæst. 26, memb. 1, ubi negat, Angelos in via cognovisse hoc mysterium, sed tantum in Verbo, et in hoc etiam dubitat, an omnes, vel aliqui tantum illud in Verbo a principio beatitudinis viderint, et idem sequitur Gabriel 2, dist. 9, q. 2, art. 3, dub. 4.